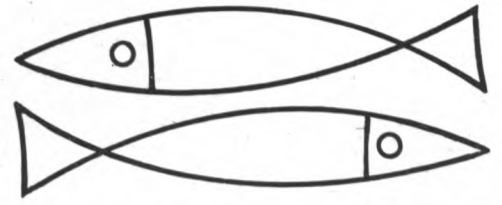

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

administratie: pasteursingel 29b, r'dam-7

B. WIELENGA — MARKNESSE

Orde in de Kerk

(1 Cor. 14:33, 40)

Dat er in de kerk orde moet zijn, wie zal het tegenspreken? De vraag is alleen: welke orde moet er in de kerk zijn en gehandhaafd worden? Of een eerdere vraag is nog: wat verstaat de Bijbel eigenlijk onder „orde” in de kerk? Op die laatste vraag wil ik van uit de bovenvermelde teksten een antwoord proberen te formuleren.

In 1 Cor. 12-14 behandelt Paulus vragen uit Corinthe over het werk van de Heilige Geest en dan speciaal over de werking en het functioneren van de bijzondere Geestesgaven binnen de gemeente. Met name over het spreken in tongen was blijkbaar verschil van mening gerezen. Van Paulus werd nu het verlossende woord verwacht. Paulus behandelt breed de vragen rond de bijzondere Geestesgaven. Vooral gaat hij in op het „waarom” en „waartoe” van de gaven van de Geest. Met welk doel heeft Hij de gemeente Zijn gaven gegeven?

In 1 Cor. 12 : 1-3 tekent Paulus het verschil tussen het vroegere leven der Corinthiërs in de duisternis van hun heidens geloof en hun huidige leven in het licht van Gods openbaring in Jezus Christus. In tegenstelling tot vroeger kenden ze nu Jezus Christus als de Heer over heel hun leven. De radikale breuk met hun vroegere leven, de totale ommekeer naar hun nieuwe leven hadden ze te danken aan de Heilige Geest. „Want niemand kan zeggen: Jezus is Heer, dan door de Heilige Geest.” En het is vanzelf de bedoeling dat ze daar in Corinthe dit blijven belijden; dat ze zich ook daadwerkelijk onderwerpen aan deze Heer; dat de gemeente zich er aan houdt.

Aller welzijn: dat is het sleutelwoord in deze hoofdstukken. Vandaar de vraag: wat bedoelt Paulus met aller welzijn? Aller welzijn is dat de hele gemeente belijdt: Jezus is Heer. Aller welzijn is dat ieder lid der gemeente en de gemeente van allen in de gemeente in deze Heer wordt gebouwd. Om dat welzijn te

dienen heeft de Geest ieder zijn gaven geschonken. Dat is het doel waar alles in de gemeente op gericht moet zijn. Of de Geestesgaven goed kunneneren, naar de bedoeling van de Gever, wordt bepaald door de vraag of ze beantwoorden aan hun doel: de opbouw van de gemeente, het welzijn van allen. Dat is voor Paulus onmiskenbaar de centrale vraag. Heel zijn verhandeling over de tongentaal houdt hij om deze vraag duidelijk te laten uitkomen. Daarom spreekt hij ook zo uitvoerig over de liefde.

De liefde tot elkaar is het een en al binnen de gemeente. En die liefde bestaat hieruit dat iedereen elkaars welzijn in het oog houdt, er op uit is elkaar te bouwen in het geloof in Jezus Christus als Heer. Paulus konstrueert geen tegenstelling tussen de Geestesgaven en de liefde. Hij is helemaal niet gekant tegen die vaak heel „bijzondere” gaven. Ik wilde wel dat jullie allemaal in tongen spraken, schrijft hij zelfs. Zelf doet hij dat ook. Nee, hij probeert niet een gave als het spreken in tongen terug te dringen. Wel wil hij een gebruik van de gaven zonder liefde tegen gaan. In liefde voor elkander, met het oog op elkaars welzijn moeten ze gebruikt worden. Gebeurt dat niet, dan komen er brokken van in de gemeente. Gebrek aan deze liefde maakt van deze gaven een dodelijk wapen dat de gemeente het leven kan kosten.

In Corinthe ontbrak de liefde. De Geestesgaven functioneerden daarom niet naar de bedoeling van de Gever. Wat was het geval? In Corinthe had men de gaven van de Geest in een bepaald waardensysteem ingevoegd. De ene gave stond hoger genoteerd dan de andere gave, met als gevolg dat de dragers van de gaven die men het belangrijkste vond het meest in aanzien stonden. Er was een streven naar de hoogste gave niet om aller welzijn te dienen maar om eigen aanzien te verhogen. Er werd neergezien op mensen die zogenaamd gewone gaven ontvangen hadden, alsof

die niet zo noodzakelijk waren voor aller welzijn, ja alsof die zelfs wel gemist konden worden. Dat de gemeente dan niet functioneert zoals het moet, als een lichaam, spreekt voor zich. Verdeeldheid en onenigheid treden op. En zo wordt aan het werk van de Geest geen doortocht verleend. En dat is dan ook de wanorde waar God als God van vrede, orde, niets mee van doen wil hebben. Als God van orde wil Hij dat de gemeente functioneert naar de bedoeling van de Geest; dat daar zorg is voor elkaars welzijn; dat alles, ook de gaven van de Geest, gericht is op de opbouw der gemeente, zodat iedereen daadwerkelijk Jezus als Heer belijdt. Als dat allemaal aanwezig is, dan is er de orde in de gemeente waar het in deze hoofdstukken om gaat.

Bij orde moeten onze gedachten niet gaan in de richting van een kerkorde met zijn artikelen, regels en voorschriften.

Orde in de kerk is dat iedereen zich vrijwillig en met vreugde verplicht weet zijn gaven te gebruiken tot nut en heil van de andere leden. Paulus' oproep dat alles betamelijk en in goede orde in de kerk moet geschieden houdt in dat aan het werk van de Geest doortocht wordt verleend. Dat is de door God gewilde, door de Geest gewerkte orde die de kerk aanvaardt, wil ze het heil kunnen ontvangen. Zo is orde in de kerk heil voor de kerk. Zeker, deze orde verzet zich niet tegen afspraken, regels en voorschriften.

Waar mensen leven en samenleven is dat nu eenmaal onmisbaar. Paulus schrok er dan ook niet voor terug om de Corinthiërs een aantal voorschriften op te leggen, waar ze zich gewoon aan houden moesten, wilde er van die zo wezenlijke orde in de kerk iets zichtbaar worden.

In de eredienst, bij voorbeeld, stelde hij paal en perk aan het spreken in tongen. Niet omdat hij tegen zulk spreken was; ook in de eredienst stond hij het wel toe, zij het in beperkte mate en op voorwaarde dat er vertaald werd. Maar dat al te veelvuldige spreken, zeker als er geen tolk was, diende de opbouw der gemeente niet, was niet tot welzijn van allen. Zonder nadere regeling zou de orde in de kerk verstoord worden. Niet de juridische orde zeg maar, maar de orde van de Geest. Vandaar ook zijn voorschrift dat ook het profeteren ordelijk moest toegaan, elkaar bij voorbeeld niet in de rede vallen of door elkaar spreken. Daarom ook dat Paulus voor de

eredienst de voorkeur uitsprak voor profeteren boven spreken in tongen. Het laatste was meer bestemd voor persoonlijk gebruik in de binnenkamer, terwijl het eerste aller welzijn beter diende.

Regels en voorschriften, afspraken en artikelen samengevoegd in een kerkorde zijn niet per definitie in strijd met de orde waar we het nu over hebben. Maar nooit mogen ze een eigen leven gaan leiden, alsof zij de orde der kerk uitmaken. Dat doen ze niet. Ze zijn er alleen om die wezenlijke orde te dienen. Zouden ze die orde in de weg staan, dan moeten ze aan de kant. Trouwens, wat in de ene tijd de orde kan dienen, kan in een andere tijd die orde wel eens tegenstaan. Dat geldt op plaatselijk niveau als ook op kerkverbandelijk vlak.

Overigens, Paulus heeft behalve het heil der kerk ook dat der wereld op het oog, blijkens 1 Cor. 14 : 23 e.v. Stel dat een ongelovige de vergadering van in tongen sprekende christenen bezoekt, zou hij zich niet in een gekkenhuis wanen? Beter is het in begrijpelijke taal zo iemand te overtuigen, zodat ook hij gaat belijden: Jezus is Heer. Middels de kerk wil de Geest ook in de wereld werken. Zo hebben de Geestesgaven ook een naar buiten toe gerichte spits, zoals trouwens heel het kerk zijn. Ook daarom moet de kerk functioneren naar de bedoeling van de Geest. Iets wat toch al te gauw vergeten wordt, gezien het aantal kerk-scheuringen alleen al in de zogenaamde geref. gezindte in de laatste 75 jaar. Ook bij het maken van regels en bepalingen ten dienste van de Geest mag de wereld niet uit het oog verloren worden.

IN DIT NUMMER

- Pagina 357
Ds B. Wielenga,
Orde in de Kerk
- Pagina 358
Drs H. de Jong,
De gemeentezang (4 - slot)
- Pagina 359
Drs H. E. S. Woldring,
Nederland in de branding (4 - slot)
- Pagina 360-361
D. W. L. Milo,
Een fabel voor grote mensen
- Pagina 362
Dr D. Holwerda,
De zeven zegelen (5)
- Pagina 363
Mr Dr J. J. Oostenbrink,
Een Surinaams „Voorwoord”

DE GEMEENTEZANG

4. Nog eens: liederen des verbonds

Als wij het over psalmen en gezangen als 'liederen des verbonds' hebben, wil ik met die term nog een kant uit, waarvan ik geloof dat het zin heeft, er aandacht aan te schenken. Wanneer de Schrift de verhouding tussen de Here en zijn volk tekent onder het beeld van een verbond, een verdrag, dan komt daar een zeer duidelijke grens tussen God en mens in mee. Het is kenmerkend voor elk heidendom, dat het die grens tussen Schepper en schepsel vervaagt, dat de overgang van God naar mens en van mens naar God vloeit end wordt. Het woord 'verbond', toegepast op de verhouding tussen de Here God en ons, zegt met grote duidelijkheid, dat God en mens er twee zijn; het verbond kent twee partijen. De wereld van het verbond is een wereld van klare onderscheidingen en van duidelijke grenzen. Deze klaarte kenmerkt trouwens heel de bijbelse werkelijkheidsbenadering. Je kunt dat al merken op de eerste bladzijde van de Schrift. Daar maakt God bij zijn schepende arbeid steeds scheiding tussen dit en dat, tussen licht en duister, tussen water boven en water beneden, tussen water en land. De Here God is blijkbaar op duidelijkheid gesteld en Hij stelt het niet op prijs wanneer de dingen door elkaar heen gaan lopen. De mens wordt ook opgeroepen in dezen Gods navolger te zijn. Ik geef in dit verband wat onderwijzen van Mozes aan Israël door: „Een vrouw zal geen manskleren dragen en een man mag geen vrouwenkleed aantrekken, want ieder die dit doet, is de Here uw God een gruwel”. „Gij zult uw wijngaard niet met tweeërlei zaad bezaaien... gij zult niet ploegen met een rund en een ezel tezamen. Gij zult u niet kleden met een kleed van tweeërlei stof, wol en linnen tezamen”. (Deutr. 22 : 5-12) Allemaal bepalingen die er op wijzen dat het leven overzichtelijk moet blijven. Het is overdreven dit zover door te voeren dat de pantalon van de vrouwenmode wordt uitgesloten, maar je kunt er wel uit opmaken dat aan de verscheidenheid van ook de seksen recht gedaan behoort te worden. God wil het ons kennelijk niet te moeilijk maken om met de prachtige gave des onderscheids om te gaan. Een wat lang verhaal om duidelijk te maken dat de bijbel in alle verhoudingen de klaarheid laat heersen. En nog wel het meest in de verhouding tussen God en mens. Dat is eigen aan de verbondsmatige benadering van de werkelijkheid.

Daarom zou ik de term 'liederen van het verbond' ook willen gebruiken om ons waakzaam te maken tegen het mystieke en pantheïstische lied, dat de vervaging van het verschil tussen God en mens als opvallend kenmerk heeft

Kerkelijk Leven

Mystiek heeft te maken met het sluiten van de ogen. „Och, dat ik klaar en onderscheiden zag —” zegt ergens de oude berijming van psalm 119, maar dat is ongeveer het tegenovergestelde van wat de mystiek wil. Die is uit op vervloeiing, ze is principiële getroebleerd. En het pantheïsme zegt, dat heel de werkelijkheid goddoorademd, god-doorgloeid is en stemt dus in dit opzicht met de mystiek overeen.

★ ★ ★

Vecht ik nu tegen windmolens als ik waarschuw tegen het mystieke lied? Hoe staat het in dit opzicht met het liedboek? Ik meen inderdaad dat onder de liederen van Huub Oosterhuis er zich ettelijke mystieke gezangen bevinden. Maar eerst wil ik een misverstand trachten te verhinderen. Als ik een bepaalde auteur noem, gaat 't er mij niet om die bepaalde persoon verdacht te maken. Zodat we ons per goedkope associatie van hem kunnen afmaken: het is een lied van Oosterhuis en dus... Dat is niet eerlijk. Ik wil van hem daarom ook enkele verzen noemen, die ik wel mooi vind. Bijvoorbeeld lied nr. 62: 'Wie oren om te horen heeft', en lied nr. 487: 'De Heer heeft mij gezien en onverwacht'. Dan zijn er verder liederen van hem, waarbij je wel eens even tegen een regel aankijkt met de gedachte: daar heb je het weer, maar dan blijkt bij enige nadere beschouwing, dat je het toch ook goed kunt verstaan. Bijvoorbeeld, in lied nr. 46: 'Kwam van Godswege', lezen we in het zesde couplet: „Deelt met de ander het brood van alledag, opdat u in de ander Gods heil aanschouwen mag”. In de ander Gods heil aanschouwen — is dit nu te verstaan vanuit Oosterhuis' kenmerkende neiging om God tussenmenselijk te maken, zodat je maar naar de ander, wie dan ook, behoeft te kijken om God en zijn heil te zien? Of kun je het ook goed opvatten in die zin, dat het leven van de ander, die gelovig is, wel eens schouwtoneel van Gods heilsdaden is, zodat het je bemoedigt als je naar hem kijkt?

Wanneer je een lied goed kunt uitleggen zonder al te gewrongen te doen, mag je het je eigen maken en heb je eigenlijk niets te maken met de religieus-theologische opvattingen van de maker. Als je een studie maakt van de persoon van Oosterhuis moet je dat lied volgens zijn theologie uitleggen, (daar is althans veel voor te zeggen), maar een lied zelf heeft een zelfstandigheid los van de maker, die een eigen uitleg toelaat. Als een dichter een lied pu-

Pastorale notities

Persoonsverheerlijking

Wij hebben ons in het kerkelijk leven alleen te wachten voor wetenschapsverheerlijking, maar ook voor persoonsverheerlijking. Het eerste heeft plaats, wanneer we aan de theologie op kerkelijk terrein een bovenmatig gezag toekennen. Het laatste geschiedt, als men zich om bepaalde personen gaat groeperen en zich op hen gaat beroemen. We krijgen dan een situatie als in de gemeente van Corinthe, waar de een zei: ik ben van Paulus en de ander: ik ben van Apollos, en een derde: ik ben van Cefas.

Er is in de kerk van de Heer maar Eén, naar wiens naam we ons mogen noemen, naar wiens woord we in alles mogen luisteren, onder wiens gezag we onvoorwaardelijk hebben te buigen. Voor de Heer Jezus mogen we in alle omstandigheden het pleit voeren en getuigen. Maar met andere persoonlijke bindingen moeten we maar voorzichtig zijn en oppassen voor mensverheerlijking.

Wat zijn de apostelen, profeten, evangelisten, herders en leraars, de voorgangers en prominente figuren in de kerk anders dan dienaars,

instrumenten, waarvan de Heer zich bedienen wil en wier kerkelijke arbeid eenmaal door het vuur beproefd wordt en op wier persoon we ons niet beroemen mogen. Paulus heeft die persoonsverheerlijking altijd tegengestaan, haar bestraft en teruggewezen. Hij heeft er zelf nooit aanleiding toe gegeven. Integendeel. Als hij roemt, dan is het in zijn zwakheden. Maar daarom was het hem een oorzaak van droefheid, als er in de gemeente mensen waren, die zeiden: ik ben van Paulus en ik ben van Apollos en ik ben van Cefas. En alle nederige en trouwe dienaars van Christus hebben een afkeer gehad van het zich noemen naar hun naam.

Toch treft het ons door heel de kerkgeschiedenis heen, hoe gemeenschappen en godsdienstige groeperingen telkens weer in dit kwaad terugvallen.

Laat ons oppassen dat we in het kerkelijk leven door een bovenmatig roemen in mensen door een onkeritisch zich binden aan bepaalde personen, door het canoniceren van hun woord en werk, door het slaafs navolgen van hun typische eigenaardigheden, ja tot het imiteren van stem, stijl, woordkeus, zegswijzen en manieren toe, aanleiding en oorzaak geven tot dit werelds personalisme.

Wat meer nuchterheid en zelfkritiek!

B. Telder, Bilhoven

bliceert, is het in zekere zin van iedereen geworden: hij geeft het uit en hij geeft het daardoor ook uit handen. Althans wat de uitleg ervan betreft. Daarover kan hij geen auteursrechten laten gelden.

Daarom moeten liederen van Oosterhuis en van wie ook maar hun kans blijven houden in de christelijke gemeente. Daar heb ik een heel grof argument voor: het feit dat van Bileam profetieën in de bijbel staan. Ik wil met dit argument niemand bezeren, alleen laten zien dat de bijbel ons voorgaat in de onverschilligheid inzake de vraag wie iets zegt. Veel belangrijker is wat er gezegd wordt.

★ ★ ★

Maar nadat dit opgemerkt is, moeten we toch zeggen dat bij Oosterhuis in zijn verzen het mystieke tamelijk kenmerkend is, in die zin dat het goddelijke en het menselijke in elkaar vloeien. Voor deze gedachte moet de vleeswording des Woords, het heilsfeit van kerst dus, het grote bewijs zijn. Ik vind het persoonlijk erg jammer dat ik hiervoor verwijzen moet naar een gezang van hem, lied 160, met z'n prachtig, oersterk begin: „Komt ons in diepe nacht ter ore/de morgenster is opgegaan, een mensenkind voor ons geboren.” „God zal ons redden” is zijn naam.” Het gaat dan zo verder (dichterlijk even sterk m.i.): „Opent uw hart, gelooft uw ogen, vertrouw u toe aan wat gij ziet/hoe 't Woord van God van alzo hoge/hier menselijk aan ons geschiedt”.

Mijn vraag is hier toch, of het zo niet al te menselijk wordt. Is het

menselijke geschieden hier niet zondermeer een voertuig van Woord-openbaring geworden? Waarvoor je dan alleen maar je zintuigen behoeft te gebruiken om het op te merken. 'Opent uw hart, gelooft uw ogen, vertrouw u toe aan wat gij ziet' — is dat wel zo'n goed advies bij de kribbe van Bethlehem?

Professor Rookmaaker heeft wel eens uiteengezet, hoe moeilijk het is de Christus van de evangeliën uit te beelden. Aanvankelijk loste men het op door Christus een aureool of zo te geven. Rembrandt probeerde het bij tijden zonder zo'n uiterlijk kenmerk van goddelijkheid, maar maakte dan voorstellingen waaruit het goddelijke was weggelopen. „Wie zegt eigenlijk, dat op de ets waarop Maria in gesprek met de tuinman is, deze tuinman inderdaad Jezus is?” De moeilijkheid bij het schilderen is gelegen in wat Paulus heeft geschreven: „Wij letten niet op het zichtbare, maar op het onzichtbare, want het zichtbare is tijdelijk, maar het onzichtbare is eeuwig” (2 Kor. 4 : 18). Het is wel een verschrikkelijk onpopulair woord voor het (religieuze) denken van vandaag, maar het staat toch in de bijbel.

★ ★ ★

Met de zintuigen komen we dus niet ver. Tenzij je het menselijke en het medemenselijke en het tussenmenselijke als zodanig voor een uitstralingsplaats van het goddelijke houdt. En daar zie ik Oosterhuis op aan. „Kinderen armen van geest/mensen gelouterd tot vrede/horen de naam in hun hart/dragen het woord in hun

vlees" (lied 325). Ik kan hier niet anders in lezen dan dat de vleeswording van het woord ook toegepast wordt op andere mensen dan die ene unieke, Jezus Christus. Vervluchtigt hier Christus niet tot een idee, dat van een algemene toepasbaarheid is?

Dit unieke van de Christus acht ik ook aangetast in lied 369: God die in het begin, een huwelijks lied, waarin we horen: „Hij maakt u man en vrouw, elkanders brood en wijn...". Het is bijbels om te zeggen, dat het menselijk huwelijk een afbeelding mag zijn van Christus' zelfovergave voor de gemeente. Maar daarmee staat het huwelijk nog niet op gelijke hoogte met Christus' zelfovergave voor ons in de dood, zodat brood en wijn de tekenen zijn waaronder Christus zich aan ons meedeelt en tegelijk de tekenen waaronder man en vrouw zich wederzijds aan elkaar meedelen. Dan gaat inderdaad alles door elkaar heenlopen. Hier verdwijnen de klare onderscheidingen van het verbond. Christus' offer wordt zo tot een idee dat we in de werkelijkheid menigvuldig terugvinden. Hij is niet meer uniek.

Dat komt heel dubbelzinnig tot uitdrukking in lied 347: 'Roep God een mens tot leven.' Ik bedoel nu speciaal de verzen 7 en 8: „Wie Jezus' kelk wil drinken/zijn doop wil ondergaan,/zal in de dood verzinken/en uit de dood opstaan". „Hij zal zijn leven geven,/Hij maakt zichzelf tot brood —/Hij sterft en anderen leven,/Hij overleeft de dood". Wie is nu die 'Hij' uit het achtste kouplet? Het lijkt eenvoudig te beslissen, want het woord staat met een hoofdletter. Het is dus Jezus. Maar dat is, als je van kouplet 7 vandaan komt, niet vanzelfsprekend. Bovendien gaat het in het hele gezang om 'een mens'. Wie hij is, moet aan het eind van het lied toch tot uitsluitend gebracht worden. Welnu, die mens, dat bent u of ik, verhoogd met de exponent Jezus. We zijn met Hem samengevloeid. Maar dat is toch de taal van Romeinen 6? „Want indien wij samengegroeid zijn (met Hem) door hetgeen gelijk is aan zijn dood, zullen wij het ook zijn door hetgeen gelijk is aan zijn opstanding" (vs. 5). Toch is er nog wel verschil tussen samenvloeiing en samengroeiing. Hoe nauw de band ook is tussen Christus en de gelovigen, er is toch geen verwisselbaarheid tussen die twee.

Inderdaad spreekt de Schrift van een samengroeien van de gelovige met de Here Christus. Zo kan het hele hoofdstuk Rom. 6 getypeerd worden met de woorden: Wij met Christus. Alleen, aan dat hoofdstuk gaat vooraf het gedeelte van Rom. 3-5, waar in alle klaarheid dat andere ontvouwd is: Christus voor ons. Inderdaad, nadat eerst gesproken is over die geheel enide daad van Christus' zelfovergave in de dood van het kruis, waarbij er een zeer duidelijke grens loopt tussen Hem en ons, kan daarna sprake zijn van onze zeer nauwe geloofsband met Hem. Dit verschil komt in het evangelie naar Johannes' beschrijving zo opvallend naar voren. In hfst. 13 horen we vóór Christus' lijdensgang Petrus vragen: Here, waar gaat Gij heen? En Jezus: Waar Ik heenga, kunt gij Mij nu niet volgen, maar gij zult later volgen. Het einde van dit evangelie komt hierop terug. Het is dan na het kruis en de

opstanding. Jezus sommeert Johannes Hem te volgen en aan Petrus geeft Hij dezelfde opdracht: volg gij Mij. (21:19-22). In dat dat Petrus met zijn dood God zelfde verband is er sprake van, verheerlijken zal en daarin aan Christus gelijkvormig worden zal. Maar deze navolging kan pas inzetten nadat Christus een bepaalde weg geheel alleen gegaan is. Op die weg was niemand bij Hem. Dus, nadat Christus eerst ten scherpste onderscheiden en gescheiden is geweest van zijn discipelen, — een scheiding vanwege het volstrekt unieke lijden in onze plaats en ten onzen behoeve — kan daarna sprake zijn van een navolging, die ons gelijkvormig maakt aan zijn dood en opstanding.

Maar wat niet kan, dat horen we in vs. 5 en 6 van lied 347: „Met Hem in geest en water/tot zoon van God gewijd,/zijn wij met Hem begraven,/verrezen voor altijd". „Gestorven voor de zonde,/in Jezus' bloed vereend/en met elkaar verbonden,/levend voor God alleen." Hier zijn Rom. 3-5 enerzijds (Christus voor ons) en Rom. 6 an-

derzijds (wij met Christus) door elkaar gemengd. Hier is de klaarte van het verbond zoek. Hier zijn God en mens en Middelaar op één kluwen gewonden.

☆☆☆

Ik ben aan het slot van deze reeks opzettelijk ingegaan op een hinderlijke schaduwzijde aan het nieuwe liedboek. Om de kritische zin wakker te houden. Het is echt niet denkbeeldig dat wij die in een zekere reactie-stemming verliezen. Vroeger geen gezangen, nu maar zonder onderscheid alles aksepteren. Er zijn er onder ons die bepaald fanatiek aan het liedboek willen. Daarin zien ze ook wel een gelegenheid om van een stuk eigen identiteit — waar ze razend verlegen mee zijn — af te komen. „Gebruiken jullie het liedboek?" „Jazeker!" — en een barrière is weggenomen. Maar we zullen toch bij het gebruik van deze bundel onze eigen weg moeten gaan. Niet overmatig kritisch maar toch met onderscheiding.

H. E. S. WOLDRING — AMSTERDAM

*Einde van een tijdperk?
Een nieuw begin?*

Nederland in de branding (4 - slot)

MACHT EN ONMACHT VAN DE TWINTIGSTE EEUW

Dit is een opvallend boekje. Alle goede opmerkingen, die ik over de vorige twee boeken maakte, gelden ook hier. Maar de kritische noten zijn niet van toepassing! Het gaat in dit boekje van 148 blz. om vier lezingen van hoogleraren van de Vrije Universiteit. Prof. H. van Riessen schrijft over de techniek, de wetenschap en over de sekularisatie. Prof. B. Goudzwaard behandelt de economische groei, het vooruitgangsgeloof en milieuverontreiniging. Prof. H. R. Rookmaaker stelt in de titel van zijn verhaal de vraag: Is het nodig modern te zijn om bij de tijd te zijn? Hij spreekt over de moderne kust, het naturalisme, de iconische stijl en vooral besteedt hij veel aandacht aan neognostieke invloeden in de kunst. Prof. J. van der Hoeven bespreekt wijsgerig de vraag: Einde van een tijdperk? Met die van prof. Van Riessen ligt de beschouwing van prof. Van der Hoeven het duidelijkst in het verlengde van de studie van dr. Boerwinkel. Juist op mijn laatste opmerkingen aan het adres van dr. Boerwinkel, wordt in dit boek **Macht en onmacht van de twintigste eeuw** — weliswaar voorzichtig — maar duidelijk ingegaan.

Met name wil ik nu de aandacht vestigen op de beschouwing van prof. Van der Hoeven. Hij bespreekt wijsgerige stromingen, belangrijk, omdat de wijsbegeerte de funktie heeft van barometer van de tijdgeest. Filosofen zijn vaak woordvoerders van de machten die een be-

paald tijdperk beheersen (114). Hij bespreekt het probleem, dat onze tijd wel post-christelijk genoemd wordt; er wordt konsekwent ateïstisch gedacht. Door Nietzsche, Sartre, konsekwente marxisten en positivisten is met God afgerekend, zeker met Christus als God-met-ons.

Maar, vraagt prof. Van der Hoeven, was het vroeger allemaal zoveel christelijker? Wat het allemaal zo authentiek christelijk? Anderzijds: is het spreken over de sekularisatie en het post-christelijke niet iets te absoluut? Toont het niet te weinig het geloof in de macht van Jezus Christus, de verhoogde Heer, die terug zal komen en zijn rijk zal vestigen en die ons in het persoonlijk en maatschappelijk leven de weg van bevrijding en tot verlossing wil wijzen? Ook over de diepe onzekerheid, die het leven van velen kenmerkt, wordt gesproken. Evenals de andere schrijvers in dit boek schrijft prof. Van der Hoeven over de verschillende manieren waarop men zoekt naar enige vastigheid.

In dit rusteloze zoeken laten de schrijvers de lezer niet alleen. Zij zoeken mee om deze tijd beter te verstaan. Niet alleen in het beschrijven van onze tijd, maar ook in het helpen zoeken naar een levensweg. Vooral de slotopmerkingen van prof. Van der Hoeven zijn verhelderend. Hij wil zijn lezers de vraag stellen wat hun mondigheid waard is. Geen algemene kreten, geen geteute over 'de uitdagingen' van onze tijd, ondergangsstemmingen noch verlangen naar een voorbije periode acht hij voor een christen aanvaardbaar. „Wat wij beleven is, dunkt mij, een proeftijd van ongekende orde,

ongekende zowel qua schaal als qua gewicht". (141) Een spanning van onze aandacht op het hier-en-nu en het aangrijpen van de mogelijkheden die elke tijd — ook de onze, hoewel anders dan vroeger — biedt, „een sterke inzet van onze gehele persoon en een concentratie van alles op de Hoofzaak — daardoor zal mondigheid haar waarde moeten bewijzen". Hij eindigt met een citaat uit **In het spanningsveld van de Geest van dr. C. Rijnsdorp**. Enkele zinnen neem ik over: „Het is onze taak niet één of andere vorm van christendom te verdedigen maar Christus te volgen (...)

Weigeren de kwesties van alle dag, op welk gebied ook, alleen maar parterre te zien.

Elke, ook kerkelijke handeling reduceren tot op haar geestelijke kern: dient zij de voortgang van het Koninkrijk nu en straks (...) Wij zien hoe het christelijk geloof vandaag op zijn intrinsieke waarde door de wereld wordt getoetst."

In juist deze zinnen, die intentie en program van het boek **Macht en onmacht van de twintigste eeuw** weergeven, komt naar voren dat de schrijvers de problematiek van deze tijd dieper peilen dan de boeken van de heren Klat-ter en Boerwinkel.

Dit wil ik tot slot nog iets duidelijker maken.

Tot slot

Nederland in de branding kan men een boek van politieke en kerkelijke verontrusten noemen. Serieuze mensen over 't algemeen, die hun mening duidelijk onder woorden brengen, geen modieuze gedachtengangen en begrippen gebruiken. Zij durven tegen de stroom in te gaan. Daarom alleen al verdienen zij onze aandacht. Hoewel ik soms hun ongerustheid over bepaalde verschijnselen deel, spreken zij mij zelden echt aan. Vaak voel ik me ver van hen verwijderd; waarom eigenlijk? Naar mijn indruk nemen zij onze tijd enerzijds te serieus en anderzijds niet serieus genoeg. Ik bedoel dit. Men kan onze tijd te ernstig, te somber opvatten als men haar — zoals ik reeds schreef — steeds in direkt verband plaatst met een ogenschijnlijk glansrekere, voorbije periode.

In de politieke partijen, de kerken, in het normbesef in 't algemeen is na de tweede wereldoorlog veel veranderd. Maar hiermee hebben we over het eigene van onze tijd nog vrij weinig gezegd. Het gaat er mij om deze tijd ten volle serieus te nemen als onze tijd en er niet de maatstaven uit de vorige eeuw en uit de jaren dertig op aan te leggen. Dit laatste valt me altijd tamelijk sterk bij de verontrusten op. Niet zelden valt er iets te bespeuren van een nostalgie naar de Colijn-periode. Het is dan ook niet vreemd dat de verontrusten overal om heen heen 'afval' bespeuren. Opvallend is, dat zij de 'afval' altijd bij anderen zien. Nu lijkt mij het signaleren van 'afval' bij anderen niet een bij uitstek gelukkige raadgever voor eigen handelen. In elk geval biedt het weinig positiefs. Het lijkt mij belangrijker met elkaar te zoeken naar andere vormen van christen-zijn-in-deze tijd, dan te leven met nostalgie en

(Vervolg op pag. 360 - onderaan)

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

Een fabel voor grote mensen

n.a.v. George Orwell,
De Boerderij der Dieren

Het in veel talen uitgegeven boek *Animal Farm* dateert al van 1945 en draagt in de Nederlandse vertaling de ondertitel „een sprookje voor grote mensen”. Ik stel u voor, niet aan een sprookje maar aan een fabel te denken. Waarom? Een sprookje is een overgeleverd verhaal, waarvan de inhoud geen relatie met de werkelijkheid bezit. Een fabel daarentegen is een aanschouwelijke verdichting van een les, waarin dieren handelend en sprekend kunnen optreden.

Welnu. De Boerderij der Dieren is een les, een zeer belangrijke boodschap naar aanleiding van reële totalitaire maatschappijen en adembemende politieke corruptie; een waarschuwing aan de mensheid om op deze weg niet voort te gaan; en dit alles aanschouwelijk voorgesteld door sprekende en handelende dieren. Vandaar dat dit boek wel een fabel — maar niet een sprookje moet worden genoemd.

U kunt het kopen bij de Arbeiderspers A'dam en u zult het wel in één ruk uitlezen. Na dertig jaar is dit boek even reëel en inhoudrijk als bij zijn verschijnen. Het is bovendien luchtig, ironisch en to the point geschreven door een begaafd auteur, die wist waar hij het over had. Op die auteur komen we nog wel eens terug bij leven en welzijn, alsmede op zijn roman „1984”, waartoe dit boek eigenlijk het prelude vormt. Laat mij in het kort mogen vertellen, hoe de *Animal Farm* is gecomponeerd.

—o—

Boer Jansen is aan de drank en zijn knechten stropen. De dieren van zijn boerderij worden verwaarloosd en voelen zich uitgebuit. Ze zijn al lang ontevreden met de gang van zaken — overheerst door mensen, die ze niet eren maar verafschuwen om hun wandaden — en als het oude varken De Majoor hun dan in een nachtelijke samenkomst de Grote Revolutie aankondigt is dat hartjes roos. Jawel, de Majoor had gedroomd en voor het eind van zijn leven wilde hij zijn medeschepselen vertellen,

wat hij als de zin van het leven had gevonden. De mens is, zei hij, onze grootste vijand, verdrukker, uitbuiters, die oogst zonder te zaaien, die consumeert zonder te produceren, die zich overgeeft aan liederlijk genot... en de zin van elk dierenleven is daarom: de overheersing van de mens ondersteboven te gooien. Daartoe moeten alle dieren van alle landen solidair zijn contra de mens. Eenmaal zal de heilsstaat aanbrenen voor de dieren; als wij het zelf niet beleven, zo zei de Majoor, dan onze kinderen. En voortaan geldt deze leus: alles wat op twee poten gaat is onze vijand; alles wat op vier poten gaat of vliegt is onze vriend. Nooit, zo profeteerde de Majoor, mogen wij op de mens gaan gelijken; zelfs wanneer wij hem eens zullen hebben overwonnen mogen wij zijn ondeugden niet overnemen.

Nader geconcretiseerd: geen dier mag ooit in een huis wonen, of in een bed slapen, kleren dragen, alcohol drinken, tabak roken, geld aanraken of handel drijven. Zo luidde de testamentaire boodschap van de Majoor, het oude varken. En hij gaf zijn medeschepselen het strijdlid mee:

Dieren van het koninkrijk,
al gij dieren, wijd en zijd,
hoort wat ik u zal vertellen
van de gulden toekomstijd.

Alle dieren leerden dit lied van zeven coupletten spoorsslags en na enkele repetities klonk deze „internationale” al zo verontrustend door de nacht, dat boer Jansen wakker schrok en — menende dat er een vos op het erf was — zijn jachtgeweer leeg schoot in de richting van de grote schuur.

—o—

Enkele nachten later stierf de Majoor. Zijn werk ging in stilte door. De „meer intelligente dieren”, te weten de andere varkens, hadden van de Majoor een nieuwe kijk op het leven gekregen. De varkens Napoleon, Sneeuwbal en Sultan leerden in het geheim lezen, om straks in de Grote Revolutie de leiding te kunnen nemen. Napoleon was groot, woest en zwijgzaam — maar een doorzetter. Sneeuwbal was levendiger, een goed spreker — maar niet „met de diepte van karakter” als Napoleon. Sultan, een schitterend redenaar, „kon recht praten wat krom was en omgekeerd”. Deze drie ontwikkelden de les van de Majoor tot een ideologie, die zij het Animalisme noemden. Ze gaven cursussen, brachten hun revolutionaire ideeën over op de andere dieren en kregen met alle misverstanden, vooroordelen en domheden te maken, die van onverstandige dieren te wachten zijn; soms leek het wel bij de mensen af.

Voor ze het wisten gaf boer Jansen het sein tot de Grote Revolutie. Hij was weer dronken, gaf de dieren geen eten, melkte de koeien niet op tijd,

(Vervolg van pag. 359)

Nederland in de branding

verontrusting over afval bij anderen.

Met deze opmerking wil ik geen afbreuk doen aan het belang van historisch besef.

Juist omdat wij in de twintigste eeuw te maken hebben met problemen die in de ontwikkeling van de westerse cultuur reeds lang besloten liggen, is het zaak dat wij de konsekwenties van deze ontwikkeling scherp zien. Men beschouwt onze tijd dan ook niet juist als men haar — evenals voorgaande perioden — niet ziet in de ontwikkeling van de westerse cultuur, die steeds sterker (niet ineens) de kenmerken vertoont van het atheïstisch materialisme, individualisme en rationalisme. Het getuigt daarom van enige geborneerdheid een boek *Nederland in de branding* te noemen, terwijl het duidelijk over problemen van de westerse wereld gaat.

Hiermee ben ik gekomen bij het punt, dat de verontrusting onze tijd wellicht tevens niet serieus genoeg nemen, juist wanneer het op de historische ontwikkeling aankomt.

Het gaat niet zo zeer om Nederland, maar om het westen in de branding.

Ik geef het drs Klatter c.s. grif toe, dat een samenleving, die zich van het evangelie afkeert en die er zich tegenover opstelt, haar ontbinding tegemoet gaat.

Zij kan slechts met kunst- en vliegwerk in stand gehouden worden. Met deze konstatering zijn we nog niet veel verder. Hoe kunnen wij in deze samenleving met haar problemen en met haar mogelijkheden een positieve bijdrage leveren?

De westerse wereld is ooit eens gedchristianiseerd; het oude heidendom werd verdreven en de goden Donar en Wodan verdwenen. Er is zelfs een publieke erkenning van God en van de christelijke godsdienst ontstaan. Hoe wel we kunnen vragen of die christianisering door de eeuwen heen wel zo diep gezeten heeft, is het in elk geval zeker dat zij vooral sinds de vorige eeuw hard aan het verdwijnen is. Terecht konstateert men ook, dat het constantijnse tijdperk voorbij is; niet alleen in die zin dat de kerk en de godsdienst steeds minder een bevoorrechte positie innemen, maar ook omdat het door de christelijke godsdienst in meer of mindere mate gedragen normbesef en algemene zedenvorming afneemt. De konstatering, dat het constantijnse tijdperk snel afloopt, hoeft nog niet met gejuich gepaard te gaan. Ik doe aan dit hoera geroep niet mee en noem er twee redenen voor.

Er treedt in de westerse wereld

een nieuw heidendom op, dat in zijn uitingwijzen enger is dan het oude germaanse heidendom; het vertoont nl. sterk anti-christelijke trekken. Het oude heidendom was a-christelijk, het was met christelijke religie onbekend. Het tegenwoordige heidendom is niet 'onschuldig' a-christelijk, maar veel eerder anti-christelijk. Nietzsche en Sartre zijn daar voorbeelden van. De tweede reden, waarom ik niet sta te juichen bij het einde van het constantijnse tijdperk is, dat voor zover er sprake kan zijn van een zeer algemeen christelijke zedenvorming in de samenleving, deze steeds minder op te merken is. Ik noem dit argument met grote aarzeling, omdat het bekend is, hoezeer de dekadentie in onze cultuur al vroeg was doorgedrongen; authentiek christelijke zedenvorming is op het gebied van het kolonialisme, de slavernij en het arbeidersvraagstuk erg zwak of afwezig geweest.

Ik bedoel echter dit: wat er — hoe zwak ook — aan christelijke invloeden op de maatschappelijke zedenvorming nog is, is aan het verdwijnen (eerbied voor het leven, seksualiteit, fatsoensnormen). Geen onbelangrijk punt, omdat de algemene gedragskodes in de samenleving de steuntjes-in-de-rug zijn van ons dagelijks leven. Vooral voor zwakke persoonlijkheden, kan de maatschappelijke zedenvorming een enorme steun-in-de-rug-ten-goede zijn. In een dekadente samenleving kan de demo-

nie in iemand zachtjes groeien, soms opslaan; sommige mensen slaan dan los.

Ja, zullen wellicht velen zeggen, dit is allemaal wel waar, maar het komt toch op ieders hoogst persoonlijke, eigen verantwoordelijkheid aan? Inderdaad, en dit is even waar als moeilijk. En dat niet alleen: omdat onze cultuur steeds scherper anti-christelijke trekjes gaat vertonen, wordt dit steeds meer waar en deste moeilijker.

Men zal begrijpen, dat ik toch wel een stuk verontrusting met drs Klatter deel. Maar mijn verontrusting is anders.

Sprak men vroeger over: Wij geloven... en dacht men dan voornamelijk aan de 'eigen' kerk, tegenwoordig zeggen veel hervormden, gereformeerden, rooms-katholieken en anderen dit samen. Het C.D.A. — voor zover het vanuit zijn intentie een appèl wil zijn — behoort dan ook typisch tot een mogelijkheid van christenen in deze tijd.

Zoals ik ook reeds zei vertoont de westerse cultuur steeds meer een a-christelijk, hier en daar een anti-christelijk karakter; het 'wij geloven' wordt meer in een hoek gedrongen, de eenzaamheid (vreemdelingschap) kan door christenen ervaren worden; in plaats van het 'wij geloven' lijkt een situatie te ontstaan, waarin meer gesproken wordt van 'ik geloof'.

liet zijn knechten stropen en daar begon het lieve leven. De koeien ramden de voorraadschuur open, de dieren bedienden zich rijkelijk en toen boer Jansen met zijn knechten en met zweepen de orde wilde herstellen, werden ze door de dieren met duwen en stompen van het erf gejaagd. De dieren vernietigden meteen alle wrede dingen als zweepen, bidden, neusringen, hondekettingen, voederzakken, oogkleppen en alles wat aan de slavernij herinnerde. Ook een nieuwe massale aanval van mensen werd met succes afgeslagen, al sneuvelde een schaap en kreeg een varken hagelschade. De Revolutie was geslaagd, werd geconsolideerd en uitgediept. De nieuwe orde, een vrije dieren-orde, bracht de levens in plezierige banen. De dieren werkten met genoeg op hun „eigen bedrijf” en ze brachten het er beter af dan de mensen.

—o—

Wanneer het boek een sprookje was geweest, zouden de dieren nog lang en gelukkig leven op de Animal Farm. Maar helaas, het boek is een fabel en geeft een verbeelding van onze hedendaagse wereld, die lang niet zo fraai is als utopisten wensen. Opdat wij kritisch leren luisteren naar sociale systemen, maatschappelijke revoluties en passieprekende vossen.

Aanvankelijk ging alles natuurlijk prachtig, alleen al vanwege het totaal nieuwe, het gans andere. Er werden zeven geboden opgesteld en op de muur van de grote schuur geschilderd: over de tweepotige vijanden, over de vierpotige vrienden, over kleren dragen, slapen in een bed, alcohol drinken, over dieren doden en ... dat alle dieren gelijk zijn.

Jawel, alle dieren vierden de gelijkheid, de vrijheid, de broederschap. Niemand leed meer honger, niemand had persoonlijke bezittingen, ze waren allen een van zin, werkten, sliepen, volgden de lessen, leerden de mens als de grote bederver kennen en leefden (korte tijd) gelukkig.

Korte tijd. Want al gauw kwamen de verschillen. De koeien wilden op tijd gemolken worden en wat moest met de melk gebeuren? De intelligentste dieren, de varkens, zouden dit probleem oplossen en stuurden de anderen intussen naar de hooioogst. Later bleek dat de varkens de melk opmaakten: ze hadden als hoofdwerkers en verantwoordelijke leiders extra kracht nodig! Molly, de merrie, verzamelde stiekem suikerklontjes en gekleurde haarlintjes en liet zich door de knecht van de burens over de neus strelen. En hoewel Bokser, het werkpaard, zich trouwer en ijveriger dan ooit in het tuig wierp, ook de andere dieren bleken het hoge ideaal niet geheel aan te kunnen ...

Daarop volgt de machtsstrijd tussen Napoleon en Sneeuwbal. Napoleon, die zich van een batterij kwaadaardig opgevoede honden heeft

voorzien, weet Sneeuwbal te verjagen ... maar diens plannen later uit te voeren. De geschiedenis van de revolutie wordt vervalst, de leuzen worden omgebogen, het recht struikelt op de straten. Sultan, de gewiekste leugenaar, weet recht te praten wat krom is. De ideologie heet ontwikkeld te worden, maar wordt gecorrumpeerd. Het werk vlot niet meer. Er komen tekorten. Er komt een morrend ongenoegen. En alleen de dreiging „of willen jullie, dat Jansen terugkomt?” houdt de dieren in het slaafse gareel van de varkens.

De weinige kritische dieren krijgen gelijk; de ezel bijvoorbeeld, die nooit in de Revolutie heeft geloofd. Er wordt handel gedreven met mensen, om de ontbrekende goederen te verkrijgen. De varkens gaan in de boerderij wonen, blijken in de bedden te slapen, sterke drank te gebruiken. En als de geletterde dieren naar de zeven geboden kijken, aan de wand van de grote schuur, dan blijken ook de geboden vervalst te zijn. Geen dier mag in een bed slapen — met lakens, is er nu aan toegevoegd. Geen dier mag alcohol drinken — boven mate. En na de eerste executie blijkt er te staan: geen dier mag andere dieren doden — zonder reden. Zelfs het volkslied wordt verloochend en vervangen.

De trouwe Bokser, het werkpaard dat maar één leus had: „ik zal nog harder werken”, wordt ziek en naar een „ziekenhuis” vervoerd. In werkelijkheid gaat hij naar de vilder. En het wordt door de leiders nog glashard ontkend ook!

Het ergste komt, wanneer het zevende gebod: „Alle dieren zijn gelijk”, ook al blijkt te zijn vervalst. Er is onder geschreven: „maar sommige dieren zijn meer gelijk dan andere dieren”. Het is deze leus: „All animals are equal — but some are more than others”, die het boek onsterfelijk heeft gemaakt. De grote verschillen in de aanvankelijke maatschappij, die aanleiding tot de Grote Revolutie gaven, zijn alle terug en verschrikkelijker dan voorheen.

—o—

Daar zit de les in van een teleurgestelde socialist, utopist, idealist. Je kunt wel een ideale staat beginnen, maar als je het egoïsme niet baas kunt, de zondige aard van mensen niet veranderen, dan kom je van de regen in de drup.

In de fabel van de dierenboerderij ziet de lezende mens zijn eigen beeld, zijn eigen utopie, verdrinken in onrecht, machtswellust, uitbuiting, corruptie, leugen en bedrog.

Hoe lichtvoetig en ironisch-mild ook geschreven (en ik verzeker u dat u vele malen in de lach zult schieten) het boek komt daar op neer: dat de mens, die de wereld wil verbeteren zonder het bloed van Jezus Christus in te roepen, aan een toren van Babel bouwt.

Deze situatie overziend heb ik er geen behoefte aan voor de kerkelijke en politieke verontrusting te kiezen en mopperend en alarm slaand tegen de actuele problemen te keer te gaan. Evenmin kies ik voor de activistische en modieuze politieke theologie. Het gaat niet om een dilemma tussen EO of VPRO. Het gaat ook niet aan om dan maar bij het kleurloze midden van de publieke opinie te schuilen (Tros, Telegraaf).

De verontrusten gebruiken het woordje God te veel en de 'moderne' theologen te weinig en vaak in een andere betekenis, dan de eerstgenoemden. Spreken de politieke theologen vaak over evangelische noties en inspiratie in het kader van een marxistische maatschappijbeschouwing, de verontrusten verdedigen vaak een bepaalde vorm van christendom en spreken zij over de bijbel volgens maatstaven der traditie die voor geen vernieuwing vatbaar lijken. Spreken en schrijven de moderne theologen teleurstellend weinig coram Deo (voor-het-aangezicht-des-Heren), de verontrusten doen dit wel, maar vaak met behulp van kreterige, algemene christelijke waarheden, waarmee zij over de problemen van hun tijd heen schieten; er in elk geval niet echt en diep op in gaan. (De 'bede' is uit de troonrede. Jammer! Maar de tijd van een christelijke staat en een christelijke overheid is in ons land voorbij. Voor zover er veel goeds in het verleden zat,

is het veelzins voorbij. Nogmaals: jammer! Maar gejammer over die zaken is uit-de-tijd. Wij leven in een andere tijd, een tijd met andere problemen en andere (wellicht geringere) mogelijkheden. Nu moet blijken wat we als christenen waard zijn).

Er wordt geschreeuwd om meer rechtvaardigheid en om maatschappijvernieuwing. Dit heeft zijn redenen, maar we zien dat de discussies vaak door een heilloze polarisatie beheerst worden. Aktiegroepen en vakbonden, die door anderen als links en gevaarlijk gezien worden, beschuldigen hun tegenstanders van hetzelfde.

Polarisatie: men trekt zich terug in het bastion van eigen opinie, vereniging, politieke partij en stelt zich generaliserend tegenover anderen op. Maar de grote massa burgers, de kleine man, voelt zich tussen de twee vuren inzitten; hij voelt zich machteloos en wordt vooral in de verkiezings-tijd heen en weer geslingerd. Dit is misschien allemaal nog niet zo belangrijk, maar het is vaak de kleine man die de zwakke partij is en die tussen de raderen van de maatschappijstructuren wordt plat gedrukt. Je hebt, soms kategorieën, die het slachtoffer zijn van de veeleisendheid van anderen. Onze samenleving is sterk technokratisch geworden en tevens wordt haast alles in geld uitgedrukt. Ook tijd is geld en kon-takt met mensen moet rendement opbrengen. Maar daarin wordt de

menselijkheid van de mens vergeten. De mens wordt in onze samenleving gereduceerd tot een economisch objekt.

Waarschijnlijk komt het er voor christenen steeds meer op aan te letten op de individuele mens. Ik denk natuurlijk aan kleine zelfstandigen en konkrete projecten in de derde wereld, maar vooral aan mensen dichtbij: psychisch zieken, geestelijke en lichamelijke gehandicapten, bejaarden, eenzamen. Lijkt dit alles niet meer op het aksenteren van naastenliefde in de vorm van barmhartigheid? En is het niet beter om de naastenliefde te bepleiten in het streven naar rechtvaardige structuren? Jawel, hopelijk kunnen we meer rechtvaardigheid in de samenleving effectueren. Zolang die er echter niet is en soms zelfs in mindere mate is, zullen we barmhartigheid tonen als een mogelijkheid om goed te doen in deze tijd; op kleine schaal, in het contact van mens tot mens, persoonlijke inzet tonen. Deze daadwerkelijke persoonlijke aandacht zal de maatschappijkritiek hopelijk versterken, zonder dat maatschappijkritiek alleen maar ontvredenen kweekt.

In dit artikel heb ik me enige uitweidingen veroorloofd. Opzettelijk, omdat ik ruime aandacht aan de verontrusten wilde geven. Tevens om te konkluderen dat het 352 bladzijden tellende boek van drs Klatter c.s. tot een beperkter

aantal terug gebracht zou kunnen worden om de konstruktieve beschouwingen te bevatten. Het boek **Macht en onmacht van de twintigste eeuw** geef ik graag een aanbeveling mee: kort, aktueel en een duidelijke religieuze diepgang. Dit laatst ontbreekt helaas in de, overigens zeer knappe, maar op dit punt wat aan de oppervlakte blijvende, studie van dr Boerwinkel. Hopelijk zullen de lezers van zijn boek **Einde of nieuw begin** ook **Macht en onmacht van de twintigste eeuw** lezen.

Hulp bij Bijbelstudie

Nog een beperkt aantal exemplaren in voorraad van

**DE BRIEF
AAN DE EFEZIËRS**
door Ds H. Amelink

en van het boek

JONA
door Prof. C. Veenhof

Bestellingen kunt u doen volgens onderstaande prijsopgave een bedrag over te maken op giro 575663 ten name van G. de Kruijff, Troelstra-laan 252, Utrecht.

De prijs van 1 exemplaar is f 2,50; 5 exemplaren f 11,75; 10 exemplaren f 23,—; 25 exemplaren f 58,—.

D. HOLWERDA — ZUIDHORN (Gr.)

DE ZEVEN ZEGELEN (5)

Dit visionaire karakter zal men voorts ook in rekening moeten brengen in wat dan volgt in de verzen 10 en 11. Dan gaan deze vermoorde rechtvaardigen nl. spreken en krijgen zij een antwoord. Mag men daaruit — zoals vaak gedaan is en wordt — concluderen, dat zij, ondanks het feit dat ze gedood zijn, leven, en zelfs bewust leven? Ik meen van niet.

Het hier beschreven visioen draagt m.i. hetzelfde karakter als Jer. 31 : 15-17, waar de Heere de aandacht van de profeet vestigt op het huilen van Rachel, die van geen troost wil weten, omdat haar kinderen tot de laatste toe zijn verdwenen. Zij krijgt dan een hoopvol antwoord: haar barensmoeiten zijn toch niet voor niets geweest, want haar kinderen zullen eens terugkeren uit het land van de vijand naar hun eigen gebied.

Wat daar gebeurt is in feite dit: de troosteloze situatie in het ontvolkte gebied van Efraïm, het rijk der 10 stammen — die immers in ballingschap zijn weggevoerd — wordt daar hartroerend zo voorgesteld, als zou de stammoeder van Efraïm, Rachel, daar in dat verlaten gebied zitten te huilen om haar kinderen die eens daar woonden en nu zijn gedeporteerd. Ieder voelt, dat deze voorstelling op rekening komt van het visionaire karakter van deze boodschap. Niemand zal toch geloven, dat Rachel daar werkelijk zat te huilen. Het antwoord dat zij krijgt — de belofte van terugkeer van haar kinderen — is in feite dan ook niet bedoeld voor een dode Rachel, maar voor de levende Israëlieten tot wie Jeremia zijn boodschap richt.

Zo is ook Openb. 6 : 11 een woord waarmee de Heere zich richt tot Johannes' levende lezers en niet tot de dode bloedgetuigen die hier ten tonele worden gevoerd. Dat deze hier voorgesteld worden als zelf uiting gevend aan hun ongeduld t.a.v. Gods wraak over hun dood is enkel de visionaire inkleding van de gevoelens die bij de levende gelovigen bovenkomen. De Bijbel geeft meer dergelijke voorstellingen, b.v. in Jes. 14 : 9 vlgg. Niemand zal toch — om maar iets te noemen — geloven, dat omgekomen koningen in het dodenrijk weer op tronen zitten?!⁷⁾ Ik meen, dat ook de discussie tussen de rijke man en Abraham in de gelijkenis uit Luc. 16 : 24 vlgg. in die zin opgevat moet worden. Het slotwoord (vs. 31) aan het adres van de rijke is in feite gericht tegen de Joodse leidlieden, die, wanneer straks werkelijk iemand — en hij heet nog Lazarus ook! — uit de dood opstaat, zich nog niet tot geloof in Hém laten bewegen van wie Mozes en al de profeten gesproken hebben (vgl. Hand. 26 : 22), maar de opgestane Lazarus samen met de Vorst des Levens (vgl. Hand. 3 : 15) willen ombrengen, „daar velen der Joden terwille van hém kwamen en in Jezus geloofden” (Joh. 12 : 10, 11); en die deze weigering om te geloven bekronen, als de Heer zelf opstaat (Matth. 28 : 11-15).

⁷⁾ Vgl. ook het voorafgaande vers (8), waar de ceders van Libanon tegen elkaar gaan praten. In het verlengde van zulk een voorstelling ligt Paulus' woord in Rom. 8 : 20-22 over het zuchten van de schepping, die tegen haar zin door de schuld van de mens aan „de ijdelheid” — wij zouden vandaag zeggen: „de frustratie” — is onderworpen.

Als men van Openb. 6 : 9-11 de sleutel gevonden heeft in het slot van Matth. 23, wordt ook duidelijk het op een bepaald punt wat verkort geformuleerde 11e vers: Aan de vermoorde rechtvaardigen wordt gezegd, dat ze nog een korte tijd geduld moeten hebben, tot dat ook hun mede-dienstknachten en hun broeders *vervuld* zijn. Dat is ietwat onduidelijk gezegd: Mensen die vervuld zijn. Men is op het eerste horen geneigd te vragen: Vervuld waarmee? Maar zo is het woord niet bedoeld. Matth. 23 : 32 maakt de wending duidelijk: daar staat: „Maakt gij (Farizeeën en Schriftgeleerden) de maat van uw vaders vol.” Op beide plaatsen is hetzelfde woord voor vullen, vol maken gebruikt. De vaders onder het O.T. hadden de profeten en rechtvaardigen vermoord. Zij hadden met die vele moorden de maat van Gods geduld al voor de helft gevuld. Aan de Farizeeën en Schriftgeleerden nu de gruwelijke taak om door hun moord op de Christus en op diens getuigen ook de tweede helft van die maat vol te maken.

Nu zijn er ná 70 ongetwijfeld ook nog mensen vermoord terwille van het getuigenis van Christus. We kennen er zulke o.a. uit de vaderlandse geschiedenis in de tijd van de grote reformatie van de 16e eeuw.

Maar toch kan m.i. van een (let wel: „een”, niet „de”) duidelijke afsluiting van deze getuigenmoord kort vóór 70 gesproken worden. Tussen 64 en 67 (naar alle waarschijnlijkheid) zijn zowel Petrus als Paulus ter dood gebracht. Dat de Joden daarin de hand hadden, staat wel vast. Wat Paulus betreft, is de gezindheid van de Joden al duidelijk uit het boek Handelingen (9 : 23; 21 : 31; 22 : 22; 23 : 12). Wat Petrus betreft, zie men P. A. van Stempvoort, *Petrus en zijn graf te Rome*, Baarn 1960. Zonder iets op de betekenis van de andere apostelen af te dingen kan men toch uit Gal. 2 : 7, 8 afleiden, dat deze twee (Petrus en Paulus) in het uitdragen van het getuigenis van Jezus een bijzondere rol hebben gehad. Petrus had als speciale taak: de prediking van het Evangelie onder de Joden. En Paulus, die een zelfde taak had toegewezen gekregen voor de heidenwereld, begint niet alleen zijn prediking in een stad der heidenen gewoonlijk in de synagoge der Joden, maar verklaart ook uitdrukkelijk, dat hij zijn missie onder de heidenen gehonoreerd ziet, als hij indirect (door nl. zoveel heidenen toe te brengen, dat de Joden jaloers worden) ook engelen uit het volk der Joden weet te redden (Rom. 11 : 13, 14).

Het komt mij voor, dat toen — na Stefanus, Jacobus en wie weet hoe velen meer — de Joden ook Petrus en Paulus lieten ombrengen, voor de Heere de maat, wat zijn oude volk betreft, vol is geweest.

Daar is één belangrijk punt tot dusver blijven rusten, nl. het verschijnen van het teken van de Zoon des mensen aan de hemel en het zien komen van den Zoon des mensen op de wolken des hemels, Matth. 24 : 30. (Op de parallelplaats uit het zesde zegel (Openb. 6 : 16) is slechts sprake van „de toorn van het Lam.”) Men heeft mij in de discussie tegengeworpen: Maar de Zoon des mensen is toch in 70 niet gekomen op de wolken des hemels? Als dat wel het geval was geweest, dan moest er toch in de beschrijving van Jeruzalems verwoesting iets van te vinden zijn! Men vond ook de gedachte dat iemand de Zoon des mensen zou zien vóór het einde aller tijden absurd.

Om maar met dat laatste te beginnen: dat kan men toch met de Schrift in de hand moeilijk volhouden.

Stefanus zegt, als aan het einde van zijn rede de woede tegen hem losbarst: „Zie, ik zie de hemelen geopend en de Zoon des mensen, staande ter rechterhand Gods” (Hand. 7 : 56). Ook Paulus heeft „Jezus, onze Heer gezien”, zoals hij in 1 Cor. 9 : 1 zegt (vgl. ook 15 : 8), nl. op de weg naar Damascus (vgl. Hand. 22 :

14, 26 : 16) en in de tempel in Jeruzalem (Hand. 22 : 18). Ook Johannes heeft de Zoon des mensen gezien, vgl. Openb. 1 : 12, 13.

Wat verder het ontbreken van getuigenissen in de — overigens louter profane! — beschrijving van het gebeuren in 70 betreft, verwijs ik naar wat ik eerder schreef over het verschil tussen visionair-profetische tekening en annalistische teboekstelling⁸⁾.

Maar ik wil het daarbij niet laten. Men kan nl. naar ik meen veel positievere aanwijzingen vinden over de rol die de Zoon des mensen moet hebben gespeeld bij de verwoesting van Jeruzalem, als men aandacht schenkt aan het zevende zegel. Ik zal dit niet in alle details behandelen, alleen een paar belangrijke trekken ervan releveren.

Bij de opening van het 7e zegel komt er stilte in de hemel (Openb. 8 : 1). Dat is het teken, dat *God zelf nu ten gerichte nadert*, vgl. Zef. 1 : 7, Zach. 2 : 13. Een parallel van dit zwijgen hebben we in een O.T.-geschiedenis die ook op meer punten sterke overeenkomst vertoont met wat hier in Openb. 8 gebeurt, en die — zo zou ik geneigd zijn te zeggen — model gestaan heeft voor het visioen dat Johannes hier ontvangt, nl. de verwoesting van Jericho. Deze stad is, als eersteling van Gods gericht over Kanaän, door Gods eigen hand verwoest. De Israëlieten moeten daartoe (op Gods bevel aan Jozua) *zeven* dagen lang rond de stad trekken: op de eerste zes dagen telkens één keer, op de zevende dag zeven maal. Men lette op de parallelie met Openbaringen: 7 zegelen, waarvan de eerste zes enkelvoudig zijn, maar het zevende zevenvoudig: het ontplooit zich nl. in zeven bazuinen.

Waarom bazuinen? Is daarin niet een duidelijke herinnering aan de *ramshorens* waarop de *priesters* moesten blazen bij de ommegangen om Jericho? (Ik vestig in dit verband nog even de aandacht op een andere gerichtsoefening even vóór de intocht in Kanaän, nl. de wraak over Midian, beschreven in Num. 31. Ook dan moet een *priester-zoon*, Pinehas, mee met de *signaaltrumpetten* (vs. 6). Bovendien heeft deze bij zich „het heilige gerei”. Is het niet opmerkelijk, dat vóórdat de 7 engelen in Openb. 8 op de 7 bazuinen gaan blazen er eerst een engel komt die met een *gouden wierookvat* (een stuk tempelgerei dus) bij het *altaar* gaat staan? Pas nadat deze een reukoffer heeft gebracht, geeft hij door vuur van het altaar op de aarde te werpen het sein, dat de gerichtsoefening van de 7 bazuinengelen kan beginnen, vss 3-5). Welnu: tijdens de tocht rond Jericho moeten de Israëlieten zwijgen (Joz. 6 : 10). Pas als op de 7e dag de 7e ommegang is volbracht, klinkt het bevel: „Juicht” (Joz. 6 : 16). Wanneer wordt het zwijgen uit Openb. 8 : 1 verbroken? Pas als de 7e bazuin heeft geklonken (Openb. 11 : 15)!

⁸⁾ Overigens kan men zich afvragen, hoe weinigen van hen voor wie het teken bestemd was, de ontmoeting met de Zoon des mensen hebben overleefd, en er van hebben kunnen navertellen. (Dat de Heer kan „selecteren” bij dergelijke verschijningen en daarin slechts bepaalde mensen zoeken, bewijst de geschiedenis van Paulus, Hand. 9 : 7, 22 : 9. We behoeven dus niet noodzakelijk aan te nemen, dat b.v. ook de Romeinse soldaten het teken hebben waargenomen. (Men vergelijk ook het gebeuren in 2 Kon. 6 : 16, 17). Het „aller oog” (Openb. 1 : 7) zou ik willen verstaan vanuit Matth. 24 : 27: Zijn verschijning vindt niet plaats in een besloten ruimte (vs. 26), is niet lokaal gebonden). Of men verder de mogelijkheid van een hardnekkige verblindings als bij Bileam (Num. 22 : 22-35) mag openhouden, zou ik niet durven zeggen.

Ik noem deze Schriftgedeelten mede ook om het besef te verlevendigen, dat a) een dergelijk gebeuren *binnen onze historie* bepaald niet tot de onmogelijkheden behoort; b) het daarin gaat om een *feitelijk* gebeuren, en we niet te maken hebben met een hallucinatie: Bileams hoofd zou echt gevallen zijn, als hij was doorgereden.

J. J. OOSTENBRINK — UTRECHT

Een Surinaams „Voorwoord“

Suriname's onafhankelijkheid is, hoe men het ook beziet, zeker een ingrijpende zaak. Belangrijk voor Nederland en voor Suriname, voor Nederlanders en voor Surinamers. Alleen maar, hoe bezien wij dit afscheid, deze ontwikkeling? En vooral, hoe zouden we het moeten bezien?

Het Koninkrijk der Nederlanden zal voortaan niet meer bestaan uit Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen. Dat Koninkrijk zal dus zeker in betekenis en aanzien afnemen. We kunnen dat met enig leedwezen aanzien maar een ramp is het niet. Niet de betekenis van het Koninkrijk der Nederlanden is van doorslaggevende betekenis voor ons leven maar de komst van het Koninkrijk Gods. We zijn in Nederland in de loop der geschiedenis als volk, als natie vaak rijk gezegend, méér dan vele andere volken en naties. Daar mogen we dankbaar voor zijn. Dat moeten we zelfs zijn. Maar het mag ons nooit nationalistisch maken. Ons leven wordt niet bepaald door onze nationaliteit. Zoals ook de Kerk van Jezus Christus nimmer nationaal bepaald is. Gelukkig niet.

■ Suriname

Nog veel meer ingrijpend is de scheiding voor de Surinamers zelf. Zowel voor hen, die ginds bleven als voor hen, die naar Nederland kwamen. Een ware volksverhuizing komt niet zo maar op gang. Onzekerheid voor het heden en vrees voor de toekomst waren zeker het deel van velen. En wanneer óns wrevel over de komst van zoveel Surinamers en de mede daardoor ontstaande toeneming van de werkeloosheid zou vervullen, zal het goed zijn te bedenken, dat niet alléén de sociale verzekeringswetgeving en de Algemene Bijstandswet het motief van hun overtocht zijn. Al is terecht de vraag gesteld of velen van hen hier wel gelukkig zullen zijn. En of niet andere wegen mogelijk beter waren geweest.

■ Grondwet en grondrechten

Vrees ligt zeker ook ten grondslag aan de roep om een eigen Surinaamse grondwet met een goede waarborging van grondrechten. En dan nog allereerst om grondrechten in de zin van de (klassieke) vrijheidsrechten. Als een waarborg tegen aantasting in de toekomst door de Surinaamse overheid.

Het is overigens de vraag of men die garantie niet al te hoog aanslaat. De wijze waarop de wetgever die grondrechten beperkt en uitwerkt is veelal evenzeer essentieel. Maar het zou althans iets zijn. Er zijn trouwens ook wel landen zonder grondwet — Engeland, Israël — waar de klassieke vrijheidsrechten toch niet onbevredigend zijn geregeld. Ook in de grondwet geschreven garanties bieden lang niet altijd die zekerheid, die men er soms van verwacht.

■ Een preambule

Dat laatste blijkt ook wel uit de onlangs aanvaarde Surinaamse

grondwet, o.a. voorbereid door een grondwetscommissie onder voorzitterschap van Mr E. I. Karamat Ali. Aan dat ontwerp gaat namelijk een vrij opmerkelijke „preambule“ of „inleiding“ (een soort „voorwoord“ of beginselverklaring) vooraf. Een „voorwoord“, dat aldus luidt:

„WIJ, HET VOLK VAN SURINAME, IN HET PARLEMENT BIJ EEN MIDDELS ONZE VERTEGENWOORDIGERS,

- geïnspireerd door de geest van verzoening,
- overtuigd van de plicht de fundamentele rechten en vrijheden van de mens te eerbiedigen en te waarborgen,
- beziend door de idealen van vrijheid, verdraagzaamheid, democratie en vooruitgang van onze natie,
- uitgaande van de gelijkheid voor de wet van alle burgers zonder onderscheid naar ras, geslacht, godsdienst, levenswijze of politieke gezindheid,
- vastbesloten in vrede en vriendschap met elkaar en met alle volkeren in de wereld samen te leven en te werken, op de grondslag van vrijheid, gelijkheid, broederschap en menselijke solidariteit.

VERKLAREN PLECHTIG AAN ONSZELVE TE GEVEN DE NAVOLGENDE GRONDWET:”...

Het zou niet goed zijn deze preambule met een schouderophalen af te doen. Nog minder om te volstaan met de ironische vraag, waarom bij zoveel verhevens zoveel Surinamers toch naar Nederland trokken.

Maar het beklemt toont wel de moeite, die dergelijke preambules welhaast altijd moeten oproepen. Ze zijn vaak enerzijds bedoeld als een nationale proclamatie, als een neerslag van nationaal idealisme, als nationaal fundament, maar tegelijkertijd gedóemd juist als symbool van nationale eenheid te falen. Om de simpele reden dat een dergelijke preambule vaak een nationale eenheid veronderstelt, die er eenvoudigweg niet is. Dat geldt hier van woorden als „vrijheid, gelijkheid, broederschap en menselijke solidariteit“ symbolen, ontleend aan de Franse Revolutie, om niet meer te noemen. Dat geldt helaas evenzeer van een preambule als destijds werd voorgesteld door een minderheid van de in 1950 ingestelde Commissie Van Schaik met betrekking tot de Nederlandse grondwet: „Het staatsbestel van het Koninkrijk wordt gedragen door de erkenning van God als Schepper en Bron van het Recht“.

Overigens zitten aan de vraag, in hoeverre dergelijke preambules als

juridisch bindend kunnen worden aangemerkt, nog wel wat haken rinaams ontwerp, het Constitutioneel Hof van Suriname wetsontwerpen wel kunnen toetsen aan de grondrechten, in hoofdstuk I genoemd, niet aan de preambule. Hetgeen natuurlijk ook weer niet wegneemt, dat er in het parlement wel ter dege een beroep op zou (kunnen) worden gedaan.

Een wel niet geheel andere, maar toch wel duidelijk daarvan te onderscheiden zaak is dat en voor het Surinaamse volk en voor het Nederlandse volk, gezamenlijk en individueel, geldt, dat slechts zij werkelijk toekomst heeft die zijn heil van God verwacht en in Zijn wegen wandelt. Of is dat iets, dat we in de praktijk wel in de kerk belijden als het om ons persoonlijk gaat, maar te weinig in rekening brengen zodra het om volken en naties gaat?

Kerknieuws

Ds J. A. de Vries — Het adres van ds J. A. de Vries, legerpredikant, is Ravelijnstraat 104, Culemborg.

Nieuwendam-Amsterdam-Nrd. — Het adres van de kerkeraad (en de diakonie) is: J. van der Helm, Imbos 3, Amsterdam-Nieuwendam.

Gereformeerde Kerken (vrijemaakt, buiten verband) in het Zuiden van Nederland te weten: de kerk van Almkerk/Werkendam, Breda, Eindhoven, Maas-tricht, Middelburg en Rijsbergen; adresvoerende kerk: Eindhoven, p/a Sebastiaan van Noyenstr. 36.

Eindhoven, 7 november 1975

Hieronder volgt de tekst van twee besluiten, genomen door de vergadering van de hierboven genoemde kerken, gehouden op 27 september, 9 oktober en 23 oktober 1975.

I. De vergadering van kerken in het Zuiden zag zich in haar bijeenkomsten van 3 mei, 27 september en 9 oktober 1975 geconfronteerd met moeilijkheden in de kerk van Breda rond het optreden van haar predikant, ds C. H. van Garderen.

Deze moeilijkheden concentreerden zich in eerste instantie rond enkele gevallen van 'bevrijding van demonisch gebonden' ten huize van de predikant, waarmee verbonden een partikulier gebruik van het Heilig Avondmaal (1).

Daaruit ontstond onrust in de gemeente. De zaak werd onderwerp van discussie op een aantal kerkeraadsvergaderingen. Toen deze besprekingen niet tot een bevredigende oplossing leidden, werd bijstand gevraagd en verkregen van een viertal broeders uit de kerken van het Zuiden.

Ook de besprekingen in aanwezigheid van deze broeders leidden niet tot een bevredigend resultaat.

Uit de gevoerde besprekingen en het door ds Van Garderen op schrift gestelde werd de kerngedachte van ds Van Garderen achter zijn optreden zichtbaar: Ik ben het niet die deze dingen gedaan heb, maar het is de Heilige Geest (c.q. Jezus Christus) die door mij werkt.

In dit licht moeten ondermeer zijn volgende uitspraken worden verstaan:

'Geen mensenhand heeft iets bewerkt... Deze verklaring is nodig, omdat... sterk de nadruk is gelegd op wat **WIJ**... zouden hebben gedaan, dat **WIJ** duivelen zouden hebben uitgeworpen.' (2)

'Wij... prijzen God om de geweldige dingen die Hij heeft gedaan aan ons. Wij bidden dat de Here ons verder wil gebruiken om de gevangenen te bevrijden en zo zijn naam groot te maken.' (3)

'... waar de Geest des Heren zo rijk werkt, kunnen wij de Here toch niet voor de voeten lopen?' (4)

Vragen aan ds Van Garderen met betrekking tot het gebeuren, werden veelal beantwoord vanuit de gedachte 'u begrijpt mij niet' en 'u vertrouwt mij niet' of teruggebracht tot een verschil van interpretatie.

Dit laatste blijkt ondermeer uit het volgende citaat:

'Er is niemand geweest die mij heeft aangetoond dat ik een ander, afwijkend evangelie gebracht heb, ook niet (dat ik) gehandeld heb naar de maatstaven van een ander evangelie. Het enige verschil is de vraag naar de juiste interpretatie van God's Woord op diverse onderdelen.' (5)

Ds Van Garderen bleek van mening zijn optreden c.q. de gebeurtenissen zelf, niet dispuabel te mogen stellen. Mede daardoor kwam het tot moeilijkheden inzake het verstrekken van informatie aan kerkeraad en gemeente. Om dezelfde reden bleek ds Van Garderen niet bereid zijn optreden te staken of ook maar op te schorten.

Een en ander leidde ook daarom tot nog grotere verwijdering, omdat zijn optreden ook impliceerde een gebruik (en waardering) van het Avondmaal dat niet in overeenstemming is met wat in de Gereformeerde kerken dienaangaande in haar belijdenis is vastgelegd.

Resumerend:

- Ds Van Garderen stelt zijn optreden principieel niet dispuabel.
- Hij acht zich in zijn optreden een instrument van de Heilige Geest en kan als zodanig niet ter verantwoording worden geroepen.
- Hij gebruikt het Avondmaal op een wijze die niet overeenkomt met wat de Gereformeerde kerken dienaangaande in haar belijdenis heeft vastgelegd.

Ds Van Garderen onderscheidt niet voldoende hoe God de mens als Zijn instrument gebruikt: te allen tijde blijft die mens verantwoordelijk voor zijn daden en heeft hij de plicht desgevraagd daarvan rekenschap af te leggen. Door eenzijdige nadruk te leggen op het 'instrument zijn van de Heilige Geest' onttrekt men zijn optreden aan de nodige toetsing. De Gereformeerde kerken hebben (in ander verband) in haar belijdenis uitgesproken dat de mens geen 'stok en blok' is: willoos en niet-verantwoordelijk. Terecht hebben de Gereformeerde kerken zich altijd verzet tegen een subjectivisme zoals dat in de kringen van zgn. geest-drijvers werd gevonden.

De kerken van het Zuiden zijn

van oordeel dat de opvattingen van ds Van Garderen eveneens uitgaan boven hetgeen in de Schriften staat geschreven. In haar vergadering van 3 mei 1975 hebben de kerken van het Zuiden, voorzover aanwezig, het volgende besloten:

'De vergadering adviseert de broeders te overwegen of Christus in de gegeven omstandigheden niet van hen vraagt, terwille van de voortgang van het evangelie, in vrede uit elkaar te gaan, opdat de naam des Heren niet gelasterd en de Heilige Geest niet bedroefd worde; met dien verstande dat ds Van Garderen zich van ambtelijke arbeid onthoudt' (gedurende de tijd van overweging).

Ds Van Garderen acht zich van zijn kant niet geroepen dit advies op te volgen:

'Wij zijn er zeker van dat de Here niet van mij verlangt dat ik m'n ambt als voorganger van onze gemeente neerleg en toch lid van de gemeente blijf ter voorkoming van een 'scheuring'. Dit is niet het 'offer' dat de Here van mij vraagt. Er is iets anders dat de Here van mij vraagt: DOORGAAN MET HET LEIDEN VAN DE GEMEENTE TE BREDA.' (6)

De kerken van het Zuiden hebben door hun advies willen bereiken dat de broeders in Breda in vrede uit elkaar zouden gaan. Ds Van Garderen meent van zijn kant aan dit advies geen oor te kunnen lenen.

Daarom blijft voor genoemde kerken, hoe pijnlijk en verdrietig dit ook zij, geen andere weg over, dan als haar oordeel uit te spreken dat aan ds C. H. van Garderen in de gegeven situatie niet langer het ambt van predikant in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt, buiten verband) kan worden toegekend.

In opdracht van de in het briefhoofd vermelde kerken, ds E. R. Postma
H. J. Janssens

(1) „Tijdens het proces heeft 's Van Garderen veelvuldig advies gevraagd aan een vriend, leider van het „Blumhardtwerk" in Breda, en telefonisch eveneens aan ds (W. C.) van Dam, NH predikant te Vlaardingen en aan het pastoraal centrum „Oase" te Rotterdam.

Ds Van Garderen heeft hieromtrent verklaard:

'de Oase adviseerde ons op grond van hun tienjarige ervaring, de machten de vragen zich bekend te maken... Ook zeiden zij ons dat de viering van de maaltijd des Heren dikwijls het moment van de bevrijding betekende, daar de demonen de wijn en het brood als tekenen van de overwinning van Jezus op alle machten, dus ook op hen, niet konden verdragen.' (Brief van juli 1975, pag. 1, door de kerkeraad van Breda aan alle zusterkerken toegezonden.) Bij deze processen speelden ook

een rol „gezichten" ontvangen door ds Van Garderen of door geestverwanten, welke gezichten zouden hebben bijgedragen tot beëindiging van één der processen (citaat uit 'Gebeurtenissen in en rond de pastorie', pag. 4 en 5, door ds Van Garderen).

(2) Brief van ds Van Garderen d.d. 4 april 1975 aan de leden van de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt, buiten verband) te Breda; pag. 11.

(3) Ds Van Garderen in 'Gebeurtenissen in en rond de pastorie', pag. 7.

(4) Ds Van Garderen in 'Antwoord op Punten van bezwaren', pag. 1.

(5) Brief van ds Van Garderen d.d. 16 mei 1975, pag. 1.

(6) Brief van ds Van Garderen d.d. 16 mei 1975, pag. 1 (onderstreping van ds Van Garderen).

II. Nadat de bovengenoemde kerken een uitspraak hadden gedaan over de handelwijze en positie van ds C. H. van Garderen te Breda, hebben zij zich ook bezighouden met de handelwijzen van de kerkeraad van Breda ten opzichte van ds Van Garderen.

In haar vergadering van 3 mei 1975 hebben de toen aanwezige kerken aan ds Van Garderen en aan de kerkeraad het volgende advies gegeven:

'De vergadering adviseert de broeders te overwegen of Christus in de gegeven omstandigheden niet van hen vraagt, terwille van de voortgang van het evangelie, in vrede uit elkaar te gaan, opdat de naam des Heren niet gelasterd en de Heilige Geest niet bedroefd worde; met dien verstande dat ds Van Garderen zich van ambtelijke arbeid onthoudt' (gedurende de tijd van overweging).

Ds Van Garderen heeft dit advies niet opgevolgd. Zijn antwoord luidde:

'Wij zijn er zeker van dat de

Wegens verblijf in het buitenland
TE HUUR voor één jaar
(van ca. 15 januari t/m 31 december 1976) een

ruim woonhuis

in mooie omgeving. Helpt van dubbel woonhuis.

Grote woonkamer, open keuken, bijkeuken, studeerkamer, badkamer met 2e toilet, 5 slaapkamers, zolder, tuin en garage. Volledig gemeubileerd en ingericht.

Huurprijs nader overeen te komen.

G. Kuiper, Soetendaalseweg 10, Bennekom. Tel. 08389-5565.

Direkt **GELD** nodig?

Bel Spijkerboer - Elburg

een vertrouwd en voordelig adres.

Tel. 05250-1751

Here **niet** van mij verlangt dat ik m'n ambt als voorganger van onze gemeente neerleg... Dit is niet het 'offer' dat de Here van mij vraagt. Er is iets anders dat de Here van mij vraagt: DOORGAAN MET HET LEIDEN VAN DE GEMEENTE TE BREDA.'

Door dit antwoord ontnam ds Van Garderen ook de kerkeraad de mogelijkheid om van zijn kant een 'in vrede uit elkaar gaan' te bewerken.

Genoot door de reeds circa een half jaar durende en steeds toenemende toestand van verwarring in de gemeente en er van uitgaande dat zowel vanuit de kerkeraad als door de commissie uit de zusterkerken voldoende met ds Van Garderen was gesproken, heeft de kerkeraad van Breda de beslissing genomen ds Van Garderen van zijn ambt vervallen te verklaren.

Hoewel de kerken in het Zuiden begrip hebben voor de nood situatie, waarin de kerkeraad van Breda verkeerde en voor de interpretatie die de kerkeraad aan het advies van 3 mei 1975 meende te mogen geven, zijn zij van oordeel dat de kerkeraad van Breda

toch had behoren te handelen naar de regel, zoals die is neergelegd in art. 79 DKO, dat een dergelijke belangrijke beslissing uitsluitend in samenwerking met en onder mede-verantwoordelijkheid van de genabuurdde kerk mag worden genomen. De kerkeraad van Breda had hier deze weg van samenwerking met de genabuurdde kerk en de zusterkerken verder moeten zoeken en bewandelen, teneinde samen met de raad van deze genabuurdde kerk tot een voorlopig oordeel te komen, in afwachting van een besluit van de gezamenlijke kerken in het Zuiden.

Voorts namen bovengenoemde kerken met waardering kennis van de over het geheel genomen correcte financiële regeling van de kerk van Breda ten aanzien van ds Van Garderen. Ook namen zij kennis van de schriftelijke mededeling van ds Van Garderen dat de kerk van Breda met ingang van 1 september 1975 zich ontslagen kan achten van genoemde regeling.

In opdracht van de in het briefhoofd vermelde kerken, ds E. R. Postma
H. J. Janssens

Vertrouwende op de beloften, die ons geschonken zijn, is in zijn Heer en Heiland ontslapen onze geliefde broer, zwager en oom

JOHANNES CORNELIS HOOGERHEIDE

weduwnaar van Jannigjen Wildeman

op de leeftijd van 67 jaar.

1 Johannes 5 vers 1-5

A. M. Hoogerheide
E. Hoogerheide-Tieman
B. Wildeman
A. Wildeman-Verhoeff
M. Wildeman-Borstlap
J. C. Wildeman
H. G. Wildeman-Bijl
A. F. C. Wildeman-Verheijden
J. M. Wijbrands-Wildeman
J. Wildeman
J. Wildeman-van Reeve
L. Wildeman
J. K. Wildeman-Eijkelenboom
Neven en nichten

Rotterdam, 17 november 1975

Mozartlaan 145

Correspondentie-adres: A. M. Hoogerheide, Wilgenlei 502, R'dam-3012

De begrafenis heeft op 21 november plaats gehad.

Voor al uw

handels- en familie drukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN"

Nooitgedacht 3 — Zeist

Redactieleden

Drs H. de Jong
Mr. dr J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds E. R. Postma
Ds H. Smit
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

K. Muller
H. Pootlaan 242,
Alkmaar
Telefoon 072-16767

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen",
Nooitgedacht 3, Zeist
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 27,50 per jaar of
f 14,— per half jaar.
Buitenland f 35,— of
f 50, per luchtpost.

Geref. Persvereniging

„Opbouw"
Abonnementenadministratie
Pasteursingel 29b,
Rotterdam-7
Tel. 010-153703
Giro 40 49 45

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen: uiterlijk tot 15 november.